

44. Вербицький В.А. Фізичне виховання і спорт у Миколаївському вчительському інституті 1913-1917 рр. // Наук. праці: Наук.-метод. журн. – Т. 74. – Вип. 61: Іст. науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 172 с.
45. Вербицький В.А. Національні традиції в системі фізичного виховання навчальних закладів Півдня України (друга половина XIX – початок XX ст.) // Ольвійський форум 2007: Стратегії України в геополітичному просторі : Міжнародна наук.-практ. конф. та круглий стіл на тему: «Молодь Півдня України про НАТО: Історія та сучасність» / Тези доповідей та повідомлень. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – С. 19-21.

Анотація

У статті аналізуються здобутки різних галузей науки в дослідженні питання історії становлення й розвитку дореволюційного шкільного фізичного виховання і спорту південних областей України, які на той час входили до складу Російської імперії. Автор, на підставі вивчення значної кількості робіт, доходить висновку, що історіографічні напрацювання цієї теми ще незначні й потребують подальшого об'єктивного вивчення із залученням нових документальних джерел.

Summary

The article is aimed at analyzing the gains of different science fields in researching the school education and sports issues during the pre-revolution years. The material the article is based on is taken from the official data concerning the southern regions in Ukraine that at the time mentioned were considered as a part of the former Russian Empire. Having studied numerous works on the topic, the author comes to a conclusion that the historiography contribution in studying this issue is not considerable and it requires further objective research applying new reliable official sources.

УДК [930:908](477)+[930:908](477.82)

Л.Р. Качковська

КУЛЬТУРНО-ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ М. БІЛЯШІВСЬКОГО ЯК СПІВЗАСНОВНИКА КИЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК СТАРОВИНИ І МИСТЕЦТВА

Одним із важливих завдань сучасних досліджень в царині національної історії є повернення із забуття імен видатних осіб, які впливали на становлення і розвиток українського громадського руху, науки та культури, пам'яткознавчої діяльності зокрема [8, с.3-4]. Серед плеяди вітчизняних учених другої половини XIX – початку XX ст. – таких, як В. Антонович, М. Грушевський, Д. Багалій, О. Левицький, М. Петров, Д. Яворницький та інші, які заклали підвалини українського краєзнавства і пам'яткознавства – чільне місце по праву належить одному з перших академіків Української Академії наук, лідерові пам'яткоохоронного руху, співзасновнику Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва (КТОПСІМ) Миколі Федоровичу Біляшівському (1867-1926) [2]. Впродовж свого життя дослідник проявляв невтомну турботу про збирання, вивчення і збереження пам'яток минувшини українського народу. Між тим його діяльність у пам'яткознавчій сфері на сьогодні є недостатньо вивченою: наявні праці Л. Баженова, С. Заремби, С. Гаврилук, О. Нагірняка, Л. Дідух, О. Сторчай, Т. Григор'євої, Г. Денисенко та інших дослідників лише у загальних рисах змальовують його сферу зацікавлення. Поза увагою науковців поки що залишаються досліджувані М. Біляшівським, як співзасновника Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, питання пам'яткоохоронного характеру на теренах Правобережної України, методи

його діяльності, внесок у формування законодавчої бази пам'яткоохоронної роботи Російської імперії. Вивчення цих та інших аспектів діяльності М. Біляшівського дає можливість відтворити мало досліджувані сторінки історії української науки та культури, роботу окремих громадських організацій і установ, зокрема й Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, тим самим означивши еволюцію наукової інтелігенції в даний історичний період [7, с.4].

Враховуючи актуальність теми, мета статті полягає у показі діяльності М. Біляшівського, у тому числі як співзасновника КТОПСІМ, щодо пошуку і збереження культурної спадщини правобережних українських земель. Відповідно до поставленої мети виділено завдання охарактеризувати його діяльність та зусилля щодо збереження культурних цінностей, окремі з яких були задокументовані, віднайдення нових об'єктів матеріальної та духовної культури українського народу, національних меншин, що проживали на теренах України, оприлюднення результатів пошуку у пам'яткознавчій сфері.

Народився М. Біляшівський в сім'ї священика. У 1885 р. закінчив 2-у Київську гімназію. Вищу освіту здобув на юридичному факультеті Київського та Новоросійського університетів. Під керівництвом В. Антоновича ще в студентські роки брав участь в археологічних експедиціях. Так, у 1890 р. він провадив розкопки на городищі Княжа гора біля Канева.

Після закінчення юридичного факультету (1891 р.) та піврічної роботи в суді М. Біляшівський відмовився від кар'єри, пов'язаної з правоохоронною діяльністю, і повністю присвятив себе науковій та пам'яткознавчій роботі. Цьому сприяли його світоглядні засади, становлення яких припало на час національного піднесення кінця ХІХ – початку ХХ ст., а також бурхливий розвиток науки. Значний вплив на громадську позицію М. Біляшівського мав В. Антонович, який звернув його увагу на проблеми українства, а також громадсько-політична позиція членів гуртка, що зосередився навколо редакції «Киевской старины».

Як вільний слухач, М. Біляшівський вступив на природничий факультет Московського університету (з 1892 р.), де потрапив до числа осіб, які гуртувалися навколо професора Д. Анучіна. Він брав активну участь у науковому житті Москви: став учасником ХІ Міжнародного конгресу з доісторичної археології, антропології і зоології, долучився до роботи декількох наукових товариств тощо. Окрім наукової і дослідницької роботи, працював в архіві Міністерства юстиції під керівництвом відомого російського історика права, археолога та архівіста Д. Самоквасова як його власний секретар.

У 1894-1898 рр. М. Біляшівський працював завідувачем архіву колишнього фінансового управління Царства Польського при Варшавській казенній палаті. Тут він займався впорядкуванням документальних колекцій, а також планував друк джерел з історії України. Тоді ж він познайомився з М. Грушевським і допомагав йому у підготовці до випуску перших двох томів люстраційних описів королівщин з фундаментальної серії «Жерела до історії України-Руси» [8, с.11].

Повернувшись до Києва, працював бібліотекарем в Політехнічному інституті. У 1902 р. став директором Київського міського художньо-промислового і наукового музею (пізніше Державного музею, згодом – Центрального історичного музею). На цій посаді залишався до 1923 р.

М. Біляшівський був із когорти науковців, які стояли біля витоків музейної справи, як вагомої складової системи охорони пам'яток старовини й мистецтв в Україні. Зокрема, в 1896 р. в Городку, що біля Рівного, разом з Ф. Штейнгелем він створив перший історично-етнографічний музей Волині. Він став першим приватним краєзнавчим музеєм світського спрямування в регіоні, експозиція якого висвітлювала минувшину краю і була розрахована на масового відвідувача. Завдяки багатогранній діяльності музей став справжньою науковою установою. М. Біляшівський склав

програму облаштування і організації музею, детально розробив план поточної роботи в цілому й за допомогою співробітників В. Мошкова та А. Бикова – програму роботи окремих відділів: природознавчого, географічного, антропологічного, археологічного, етнографічного та бібліотеки. Вчений брав активну участь у роботі із поповнення музейних колекцій: цьому сприяли археологічні розкопки, наукові історико-краєзнавчі експедиції із обстеження Волинської губернії та збору старожитностей. До переїзду в Київ у 1898 р., він керував роботою музею, фактично виконуючи функції його директора. Окрім цього, він активно співпрацював з музейними закладами й товариствами Волині, зокрема, Товариством дослідників Волині, Волинським церковно-археологічним товариством, Волинським єпархіальним давньосховищем, Володимир-Волинським давньосховищем, Церковно-археологічним музеєм Холмського Святобогородицького братства [4; 3; 5].

Місцевим музейним закладам історико-краєзнавчого спрямування через їх безпосередню близькість до минувшини своїх регіонів дослідник відводив особливе місце у вивченні і збереженні історичних пам'яток. Тому не випадково – з огляду на величезну наявність об'єктів культурної спадщини в регіонах – предметом його уваги була діяльність музеїв Волині, Холмщини і Підляшшя [5, с.244]. На початку 1900-х рр. за участю М. Біляшівського було створено низку інших музейних закладів України. Багато сил він віддавав Київському міському художньо-промислому і науковому музеєві, де під його керівництвом не припинявся процес збирання, комплектування й вивчення експонатів, проводилися виставки народних промислів (1906, 1911, 1912, 1923) [8, с.14]. На посаді директора Київського міського музею з 1902 р. М. Біляшівський склав та опублікував програму музею, де передбачалося організувати відділи антропології, археології, історії, етнографії, художній і художньо-промисловий, а також бібліотеку та археологічний архів. Всі відділи музею мали бути між собою тематично пов'язані, а матеріали висвітлювали історію і культуру України від найдавніших часів до кінця XIX ст. Ця програма передбачала експозиційне розміщення матеріалу лише за науковою системою, що давало змогу простежити пені генетичні зв'язки між групами предметів, спільність їхнього походження тощо. Також в роботі відзначалася його організаційна діяльність із налагодження фінансування музею та укомплектування штату співробітників, збирання колекцій через широку мережу постійних кореспондентів та розширення основних і заснування нових музейних відділів.

Київський міський музей завдяки плідній праці його директора та нечисленних співробітників перетворився на значний науковий і культурний осередок, де працювали вчені, читалися лекції, проходили засідання і конференції, а також відбувалося чимало різноманітних виставок, зокрема кустарних, художніх та ін. [8].

М. Біляшівський не обмежувався інтересами лише свого музею. Він дбав про розвиток усієї музейної справи України. Вчений консультував та листувався з музеями Москви, Петербурга, Харкова, Херсона, Катеринослава, брав безпосередню участь в організації Полтавського природничо-історичного музею і Чернігівського музею українських старожитностей імені В.Тарновського. Аналізуючи стан музейництва в Російській імперії загалом, М. Біляшівський спробував визначити у цій системі роль саме місцевих музеїв та окреслив перелік їх основних проблем, що мали бути вирішені централізовано [4; 5; 13; 8].

Така активна робота М. Біляшівського створювала можливості широко орієнтуватися в проблемах діяльності музеїв щодо виявлення, збору, опрацювання, збереження пам'яток старовини. Це давало ученому змогу порушувати злободенні питання пам'яткознавчої роботи музейних закладів на сторінках періодичної преси [5, с.253].

Виступаючи тут активним дописувачем, М. Біляшівський систематично подавав детальну інформацію про археологічні розкопки та експедиції з обстеження

реліквій і пам'яток. Ці обстеження проводилися з ініціативи й за участю музейних закладів, сприяли поповненню їх фондів, підвищували роль колекцій музеїв і окремих експонатів у підготовці та проведенні численних виставок, наукових читань, з'їздів та ін. [5, с.244].

У 1910 р. М. Біляшівський активно працював на ниві збереження культурних та історичних реліквій як співзасновник Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва [4]. Під час Першої світової війни з метою охорони пам'яток культури дослідник був направлений Російською академією наук до Галичини та Буковини. У травні 1917 р. М. Біляшівський очолив спеціальну структуру – Центральний комітет охорони пам'яток старовини і мистецтва (ЦКОПСІМ). В жовтні 1917 р. М. Біляшівського було призначено головою відділу охорони пам'яток старовини й мистецтва при Головному управлінні мистецтв та національної культури. На цій посаді протягом 1917-1918 рр. він розробив плани вивчення та розвитку народних промислів, проект закону про охорону історико-культурної спадщини України. Ним також були розроблені заходи з реставрації Андріївської церкви та Софійського собору, що постраждали під час обстрілу Києва військом М. Муравйова в січні 1918 р. [4]. М. Біляшівський вперше в Україні запровадив реєстрацію всіх наявних архітектурних пам'яток. У 1918 р. очолюваний ним відділ охорони пам'яток старовини й мистецтва організував ряд наукових експедицій для огляду та фотографування історичних пам'яток у Глухівському, Канівському повітах, на Полтавщині, а також в київських церквах та монастирях, що на Подолі. Весною 1918 р. відділ створив комісію з охорони архівів ліквідованих інституцій. В 1918 р. М. Біляшівський входив до складу Культурної комісії при українській мирній делегації на мирних переговорах України з Росією. Він також займався підготовкою основної статті договору між Україною та РСФРР про передачу культурних цінностей Україні. Учений підготував цикл лекцій «Музеї та їх науково-просвітне значення», а в 1918 р. видав брошуру «Наші національні скарби» [4].

Не менш яскравою була політична кар'єра М. Біляшівського. На виборах до I Державної думи (1906 р.) він одержав мандат від Київщини. Увійшовши до української фракції в I Державній думі, М. Біляшівський був обраний членом президії фракції разом із І. Шрагом, В. Шеметом, П. Чижевським. У 1914 р. М. Біляшівський став членом комітету Всеросійського союзу міст Південно-Західного фронту. На Всеукраїнському національному конгресі (6-8 (19-21) квітня 1917 р.) М. Біляшівського було обрано членом Української Центральної Ради від Київської губернії.

М. Біляшівський був одним із фундаторів Українського національного театру, Українського етнографічного товариства, входив до складу організаційного комітету для створення Української академії мистецтв (з 1918 р. – її почесний член). Був співзасновником Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, членом Історичного товариства Нестора-літописця, Московського археологічного та нумізматичного товариства, Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові, Українського наукового товариства в Києві, Української академії наук. Учений очолював в академії кафедру археології у історико-філологічному відділі та Комісію для складання археологічної карти України. Науковий доробок М. Біляшівського обіймає близько 70 наукових розвідок і 300 повідомлень, рецензій, заміток тощо [4; 5; 6; 7; 8; 13].

Сфери наукової роботи та досліджень вченого відзначалися постійним і невтомним служінням рідному народові. Зокрема, вагомим був внесок М. Біляшівського у розвиток нумізматики як спеціальної історичної дисципліни. Його нумізматична праця «Монетні скарби Київської губернії» (К., 1889) стала певним довідником-збіркою матеріалів про монетні скарби означеної місцевості на кінець XIX ст. з посиланнями на писемні джерела та літературу [13; 8]. Усвідомивши важливе значення для історичної науки монетних знахідок як додаткових неписемних

джерел, вчений активно приєднався до збирання відомостей про монетні скарби, що його проводило Московське нумізматичне товариство. Разом із П. Зибіним він підготував спеціальні анкетні картки «Про топографічний опис монетних скарбів, знайдених в Росії» (Москва, 1893), які б нотували знахідки монетних скарбів. У нумізматичних студіях вчений провів паралелі між плином української історії та знахідками монетних скарбів. Він показав, що за допомогою такого матеріалу можна з'ясувати значні теоретичні питання: вогнища розселення на певній території, час існування деяких народів, їхні торгівельно-промислові та культурно-цивілізаційні зв'язки тощо.

У сфері археологічних досліджень М. Біляшівський увійшов до плеяди представників київської історико-археологічної школи В. Антоновича, яка вважала археологічні старожитності одними з найважливіших джерел (поряд з писемними) для пізнання культури минулого. Нові риси в археологічну роботу вченого внесли ідеї школи Д. Анучіна, де обґрунтовувався тісний зв'язок археології з етнографією і антропологією. Займаючись головним чином доісторичною археологією, М. Біляшівський у своїх дослідженнях використовував етнологічний підхід до матеріалу [4].

Він проводив розкопки пам'яток неоліту, трипільської культури, ранньослов'янського та княжого часів. Найвагомим з них стало систематичне дослідження у 1891-1893 рр. Княжої гори біля Канева – давньоруського археологічного комплексу пам'яток. Вчений перший довів існування на цьому місці літописного міста Родень, згадуваного під 980 р. та окреслив його розміщення і планування [4; 8]. Він брав активну участь у роботі ІХ – ХІV загальноросійських археологічних з'їздів, де висвітлював результати своїх досліджень. М. Біляшівський також працював в організаційних комітетах з підготовки цих з'їздів і розповідав про їхню роботу на сторінках наукових видань.

Під редакцією М. Біляшівського та фактично на його кошти протягом 1899-1905 рр. виходив спеціалізований науковий періодичний орган – часопис «Археологическая летопись Южной России». Зміст журналу було присвячено всім видам старовини з доісторичних часів і до ХІХ ст. Навколо журналу редактор об'єднав професійних науковців і краєзнавців-аматорів. На його сторінках неодноразово велися активні дебати. Особливу наукову вартість мали щорічні огляди археологічних досліджень та розкопок в Україні. На думку Л. Дідух такі огляди фактично допомагали реконструювати поступальний розвиток вітчизняної археологічної науки. Результатом узагальнень цих матеріалів була програмна стаття М. Біляшівського «Найближчі завдання археології Півдня Росії», в якій вчений висловив цікаві думки про методологію досліджень з археології, про наближення вітчизняної науки до стандартів прогресивних західноєвропейських досліджень, а також чітко окреслив основні завдання археологічного обстеження регіонів України на найближчі роки [8, с.11-14].

Робота М. Біляшівського із дослідження українського мистецтва, народного побуту та етнографії відбувалася у контексті всебічного зацікавлення вітчизняних наукових кіл і громадськості загалом матеріальною старовиною. В ній вони вбачали акумульований культурний досвід минулих поколінь, що потребувала реальної охорони від знищення. Активна участь вченого у пам'яткоохоронних заходах різних наукових осередків та робота над розбудовою нових, зокрема, художніх відділів у очоленому ним Київському міському музеї скерували наукові пошуки М. Біляшівського в бік ґрунтовних наукових досліджень матеріальної культури народу, зокрема його побуту й мистецтва [8; 6].

М. Біляшівський розгорнув велику роботу із збирання пам'яток мистецтва і побуту, особливо зразків українського народного мистецтва, та експонування цих колекцій на художніх виставках у Київському міському музеї. Опрацювання зібраного

матеріалу дозволило йому зробити певні теоретичні узагальнення в галузі мистецтвознавства та показати роль українського народного мистецтва у світовій духовній культурі [7, 15; 6; 8].

Як стверджують дослідники, М. Біляшівський став піонером у вивченні окремих галузей вітчизняної історичної науки, розширюючи її джерельну базу здобутками матеріальної та духовної культури українського народу. У науковій діяльності вченим завжди рухав громадський інтерес: збереження культурно-історичних пам'яток, пізнання народного життя і зацікавлення результатами студій широкого кола науковців [8].

Цим засадам учений прагнув підпорядкувати й діяльність численних наукових товариств, членом яких він був, зокрема й Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва. Воно було створено як спеціальна пам'яткоохоронна організація за ініціативою Історичного товариства Нестора-літописця. За дорученням Товариства його голова Ю. Кулаківський звернувся за допомогою до генерал-губернатора Київської, Подільської і Волинської губерній Ф. Трепова. Останній підтримав ініціативу вчених, організував і провів ряд засідань науковців Києва, що займалися дослідженням вітчизняної історії, та представників наукових товариств. На цих нарадах було визнано за доцільне створити нове товариство, яке вело б пошук та охорону пам'яток старовини і мистецтва переважно на території, що входила до складу Київської Русі IX – XII ст. [6].

Офіційною датою створення КТОПСІМ вважається 11 березня 1910 р., коли було затверджено Статут товариства. Означений науково-громадський осередок ставив собі за мету займатися пошуком та охороною різноманітних об'єктів культурної спадщини на зазначеній території. Для досягнення цієї мети планувалось проводити наукові дослідження, археологічні розкопки, виявляти і реєструвати місцеві пам'ятки старовини, архівні документи тощо. Багато уваги приділялось науковій співпраці з товариствами та організаціями, відомими вченими, державними діячами, робота яких тією чи іншою мірою була пов'язана з цими проблемами. З метою поширення серед широкого загалу відомостей про пам'ятки планувалось проводити громадські читання та лекції, публікувати наукові праці, доповіді; організовувати виставки предметів старовини; створити музей та наукову бібліотеку [15; 6].

Згідно Статуту передбачалося організовувати філії товариства на території, де поширювалася його діяльність. Це Київська, Подільська, Волинська, Полтавська, Херсонська, Катеринославська, Гродненська і Бессарабська губернії – територія не тільки України, а частково землі Білорусії, Молдавії та Польщі, що входили на той час до складу Російської імперії [15].

Як один з його співзасновників М. Біляшівський брав участь у експедиціях по окремих повітах Київської, Чернігівської та Полтавської губерній, про результати яких з детальним і ґрунтовним описом всіх зареєстрованих ним пам'яток звітував на засіданнях Товариства та сторінках тодішньої наукової і популярної періодики [7; 5; 8; 15; 13].

Громадський діяч, археолог, мистецтвознавець, співзасновник Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, член Всеукраїнського археологічного комітету, член Центральної Ради, голова комітету охорони пам'яток старовини Генерального секретарства освіти УНР, голова відділу охорони пам'яток старовини і мистецтва Головного управління мистецтв та національної культури при Українській Державі, дійсний член ВУАН, М. Біляшівський відіграв помітну роль у формуванні суспільно-історичної та культурної свідомості української нації. Він був тією неординарною особистістю, завдяки якій на початку ХХ ст. в Україні розгорталася пам'яткознавча та пам'яткоохоронна робота з участю наукових історичних осередків.

Джерела та література

1. Бухальська М. Документи про життя та діяльність академіка Миколи Петрова в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського // Студії з архівної справи та документознавства / Редкол.: Матяш І.Б., Христова Н.М., Боряк Г.В. та ін. / http://www.archives.gov.ua/Publicat/Studii/Studii_2004.12_13.php#Buhalska.
2. Баженов Л.В. Академік М. Петров – визначний дослідник регіональної історії Правобережної України / <http://www.tovtru.Km.ua/en/history/statti/postati/petrov.htm>
3. Волянсь. Исторические судьбы Юго-Западного края. С высочайшего соизволения издано при Министерстве внутренних дел П.Н. Батюшковым. С 2 хромолит. и 69 гравюрами. – СПб.: Тип. Т-ва «Общественная польза», 1888. – 414 с. / репринт.
4. Втрачені пам'ятки України / www.pamiatky.org.ua/index.php?no=Biliasivsky&page=person
5. Гаврилюк С. Історичне пам'яткознавство Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX – початок ХХ ст.) : Монографія. – Луцьк: Вежа, 2002. – 530 с.
6. Григор'єва Т., Денисюк Г. З історії збереження історико-культурної спадщини України: Діяльність Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва / www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV3_1998_histiri/15_grigorieva_t.pdf
7. Деятельность Киевского общества охраны памятников старины и искусства. – К.: Тип. Окружного штаба, 1912. – 24 с.
8. Дідух Л.В. Академік М.Ф. Біляшівський у науковому, культурному та громадському житті України (кінець ХІХ – перша чверть ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Нац. ун-т «Києво-Могилянська акад.» – К., 2005. – 17 с.
9. Кадомська М. З маленьких сюжетів великого Міста // Культурна спадщина Києва: дослідження та охорона історичного середовища. – К.: АртЕк, 2003. – С. 80-88.
10. Новакович Р. Про що розповіли Звіринські печери / <http://kiev-orthodox.org/site/pilgrimage/560/>
11. Охорона та реставрація пам'яток містобудування та архітектури / <http://www.refineua.com.ru/pageid-37-1.html>
12. Панасенко В.В. Український історик-архівіст І.М. Каманін // Укр. іст. журн. – 1971. – №5. – С. 161-169.
13. Сторчай О. Діяльність київських мистецтвознавців 1907-1920 рр. у справі збереження художніх колекцій та збірок старовини (за архівними документами та літературними матеріалами) / <http://mau-nau.org.ua/ukr/ukr.html>
14. Толочко П. Таємниці Київських підземель: Китаєвські сховища / spelenesto.nn.ru/lib.php?book=kiev&ch=7.
15. Устав Киевского общества охраны памятников старины и искусства. – К.: Тип. Окружного штаба, 1910. – 17 с.

Анотація

У статті висвітлено культурно-громадську діяльність М. Біляшівського як співзасновника Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва. Проаналізовано пам'яткоохоронний аспект його плідної роботи на Правобережній Україні.

Summary

In this article the culturalsocial activity of M. Bilyashivskiy as the cofounder of Kyiv Association for Protection of Monuments to the Past and Monuments of Art is revealed the aspect of his work in protection of monuments in Pravoberezhna Ukraine is analyzed.